

KS. JANUSZ KRÓLIKOWSKI
<https://orcid.org/0000-0003-3929-6008>
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Studia Sandomierskie
29 (2022)

Korespondencja Achillego Rattiego, wizytatora i nuncjusza apostolskiego w Polsce, z Ignacym Dub-Dubowskim, biskupem lucko-żytomierskim, z lat 1919–1921

Achille Ratti jako wizytator i nuncjusz apostolski w Polsce słusznie cieszy się w ostatnim czasie dużym zainteresowaniem badaczy. Czołową rolę odgrywa w tym względzie ks. Stanisław Wilk SDB, który opublikował siedem tomów dokumentacji nuncjatury z czasów Rattiego w prestiżowej serii *Acta Nuntiaturae Poloniae*¹. Dochodzą do tego dwa tomy dzienników wydrukowanych w Watykanie, które opracowali Sergio Pagano i Gianni Venditti². Pod patronatem Papieskiego Komitetu Nauk Historycznych ukazał się osobny tom studiów poświęcony działalności nuncjusza Rattiego w Polsce³. Do dyspozycji pozostaje dostateczny materiał, by poznać działalność pierwszego nuncjusza w odrodzonej Polsce oraz ocenić jego znaczenie. Kiedy Ratti został papieżem, zdecydowanie wspierał zawsze nie tylko Kościół w Polsce, ale także Polskę i Polaków na arenie międzynarodowej, co umocniło jeszcze jego pozycję nad Wisłą⁴. Zagadnienie to czeka na dalsze poszerzone opracowania, by ukazać, jak wielkim przyjacielem Polaków był Pius XI. W każdym razie należałoby wreszcie skończyć z cytowaniem w publikacjach na temat Rattiego broszury Jarosława Jurkiewicza napisanej na zlecenie propagandy stalinowskiej, który ośmielił się napisać: „Wydano wiele prac poświęconych działalności Rattiego w Polsce, dają one jednak obraz fałszywy i celowo zniekształcony”⁵, gdy tymczasem to jego broszurę można by zakwalifikować w ten właśnie sposób.

¹ *Achilles Ratti (1918–1921)*, ed. S. Wilk, *Acta Nuntiaturae Poloniae* 57/1–7, Romae 1995–2003.

² *I diari di Achille Ratti*, vol. 1, *Visitatore apostolico in Polonia (1918–1919)*, a cura di S. Pagano, G. Venditti, *Collectanea Archivi Vaticani* 93, Città del Vaticano 2013; *I diari di Achille Ratti*, vol. 2, *Nunzio apostolico in Polonia (1919–1920)*, a cura di G. Venditti, *Collectanea Archivi Vaticani* 94, Città del Vaticano 2013.

³ *Nunzio in una terra di frontiera: Achille Ratti, poi Pio XI in Polonia (1918–1921)*, a cura di Q. Bortolato, M. Lenart, Città del Vaticano 2017.

⁴ M. Hyjek, *Achille Ratti – Pius XI. „Znalazłem w Polsce drugą Ojczyznę”*, Białystok 2020; J. Królikowski, *Achille Ratti (późniejszy Pius XI) w Polsce na progu niepodległości*, „Wiara, Patriotyzm i Sztuka” (2021), nr 11, s. 54–60.

⁵ J. Jurkiewicz, *Nuncjatura Achillesa Rattiego w Polsce*, Warszawa 1953, s. 7. To samo trzeba powiedzieć o książce tegoż autora *Watykan a Polska w okresie międzywojennym 1918–1939*, Warszawa 1958 i 1960.

Jako niewielki przyczynek do głębszego poznania sylwetki Achillego Rattiego zaproponowano tu jego listy skierowane do bp. Ignacego Dub-Dubowskiego z lat 1919–1921⁶. Dotyczą one spraw kościelnych, niemniej wyrażają też osobiste związki łączące nuncjusza z biskupem łucko-żytomierskim. Autor odnalazł je w 2005 r. w jednym z rzymskich antykwariatów. W zbiorze znajduje się 10 oryginalnych listów, spośród których dwa (w nieco zmienionej wersji) zostały opublikowane we wspomnianym wyżej tomie akt nuncjatury. Wynika z nich, że Achille Ratti i bp Dub-Dubowski dobrze się znali już przed rokiem 1919, chociaż okoliczności tej relacji nie są bliżej znane. Być może poznali się w czasie studiów ks. Dub-Dubowskiego w Rzymie w latach 1901–1904. Należy zatem stwierdzić, że Ratti utrzymywał z nim także osobiste kontakty, które odzwierciedlają się w niektórych listach. Potwierdzają to także odnalezione wraz z listami fragmenty wspomnień bp. Dub-Dubowskiego z czasu jego pobytu w Rzymie po 1925 r.

Omawiane listy zestawiono w porządku chronologicznym w całość, sklejoną z lewej strony w jeden poszyt. Być może pochodzą z jakiegoś większego zbioru korespondencji bp. Dub-Dubowskiego. Napisano je w języku łacińskim, francuskim i włoskim. Na ich podstawie przygotowano niniejszą edycję.

Edycja

1

Wizytator apostolski A. Ratti pozytywnie odpowiada na prośbę bp. I. Dub-Dubowskiego dotyczącą przywrócenia do świętej posługi kapłana Józefa z diecezji łucko-żytomierskiej po odbyciu odpowiedniej pokuty i naprawieniu zgorzenia.

Varsaviae, die 6 februarii anno 1919

Apostolica Visitatio Poloniae

N° 609

⁶ Ignacy Dub-Dubowski (1874–1953) – ukończył seminarium w Żytomierzu, tam też w 1899 r. przyjął święcenia kapłańskie. W latach 1901–1904 studiował na Angelicum w Rzymie. W 1916 r. został biskupem łucko-żytomierskim i administratorem diecezji kamienieckiej. W 1925 r. zrezygnował z zarządu diecezją i przeniósł się do Rzymu. Doradzał Piusowi XI w sprawach wschodnich. Otaczał opieką Polonię w Rzymie i działał na rzecz kultury polskiej. Zmarł w Rzymie. Por. L. Krajewski, *Jego Ekscelecja Ksiądz Biskup dr Ignacy Dub-Dubowski i jego działalność*, Łuck 1924. Zob. też: L. Krajewski, *Jego Ekscelecja Ksiądz Biskup dr Ignacy Dub-Dubowski i jego działalność*, w: *Listy pasterskie ks. dr. Ignacego Dub-Dubowskiego, biskupa łuckiego i żytomierskiego*, Warszawa 1927, s. 96–110); J. Szelchus, *Dub-Dubowski Ignacy*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 4, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1985, k. 268; K. Krasowski, *Biskupi katolicki II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań 1996, s. 56–58; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000, s. 52; K.R. Prokop, *Sylwetki biskupów łuckich*, Biały Dunajec–Ostróg 2001, s. 194–201; W.J. Kowalów, *Abp Ignacy Dub-Dubowski (1874–1953)*, „Wołanie z Wołynia” 5 (1998), nr 5, s. 37–39.

Excellentissime et Reverendissime Domine,

Visis litteris Excellentiae Tuae Reverendissimae datis Zytomiriae die 23 ianuarii anni currentis n° 178, quibus facultatem petis sacerdotem Iosephum, dioecesis Luceorio-Zytomiriensis, ad sacros ordines restituendi, Nos, eius exemplum secuti qui non vult mortem peccatoris sed ut convertatur et vivat, vigore facultatum quas nuper a Sancta Sede Apostolica accepimus, etsi infelix ille sacerdos clericalem habitum deponens, sacrilegum matrimonium attentans mendaciumque haereticae pravitatis professus gravissime deliquit, tamen cum eius paenitentia Excellentiae Tuae Reverendissimae vera sincera procul suspitione nunc videatur, petitam facultatem, imposita iudicio Tuo salutari paenitentia scandalisque auteactae vitae congrue reparatis, in Domino benigne concedimus.

A. Ratti
vistor apostolicus

2

Wizytator apostolski A. Ratti udziela bp. I. Dub-Dubowskiemu, znajdującemu się poza granicami metropolii mohylewskiej, stosownych pozwoleń kanonicznych do rozpatrywania spraw małżeńskich i innych spraw kościelnych dotyczących wiernych diecezji zytomierskiej w archidiecezji warszawskiej.

Varsaviae, die 12 februarii anno 1919

Apostolica Visitatio Poloniae
N° 657

Excellentissime et Reverendissime Domine,

Quod Tuis litteris datis Zytomiriae die 21 ianuarii anni 1919, n° 125 petis, ut ob fere vel prorsus impossibilem accessum his temporibus ad metropolitanum Tuum Mohiloviensem, Tibi concedatur ut durantibus tam difficilibus circumstantiis, causae matrimoniales aliaeque ecclesiasticae causae in prima instantia in iudicio consistoriali, episcopo suffraganeo praeside, in secunda vero instantia in alio iudicio, idest aliis prorsus membris constituto ipsoque loci ordinario praeside, cognosci valeant; in tertia vero instantia archiepiscopo metropolitano Varsaviensi iudicandae committantur, Nos, Tuis precibus rationibusque perpensis, vigore facultatum ab Apostolica Sede acceptarum, concedimus ut matrimoniales caeteraeque ecclesiasticae causae in curia Zytomiriensi, modo supra exposito, in prima et secunda instantia iudicentur; causae vero matrimoniales in tertia instantia archiepiscopo metropolitano Varsaviensi committi possint, qui iam tertiam instantiam pro causis matrimonialibus et pro sua provincia habet a Sancta Sede litteris datis 20 iulii 1918; quae nostra concessio toto tempore belli et duobus mensibus post pacem conclusam valeat et non ultra, prout pro suprascripto archiepiscopo Varsaviensi Apostolica Sedes memoratis litteris dispuit.

A. Ratti
vistor apostolicus

3

Wizytator apostolski A. Ratti pozytywnie odpowiada na prośbę bp. I. Dub-Dubowskiego o przyjęcie ks. Bazylego Styśły obrządku wschodniego do grona kapłanów obrządku łacińskiego w diecezji lucko-żytomierskiej, wykluczając jednak zgorszenie wiernych obrządku wschodniego.

Wersja z niewielkimi zmianami w stosunku do wersji drukowanej w: *Achilles Ratti (1918–1921)*, t. 4, I II 1919 – 30 IV 1919, ed. S. Wilk, Acta Nuntiaturae Poloniae 57/4, Romae 1998, s. 54.

Varsaviae, die 12 februarii anno 1919

Apostolica Visitatio Poloniae
N° 659

Excellentissime et Reverendissime Domine,

Visis Excellentiae Tuae Reverendissimae litteris, datis die 21 ianuarii anni currentis, n° 128, quibus preces commendas Basilii Styśły, sacerdotis catholici, ritus orientalis, vidui, qui illicite de manibus schismatici eulogii accepta presbiterali ordinatione, nunc facti poenitens, eiurato schismate, in sinum catholicae Ecclesiae iterum receptus ab Apostolica Sede humiliter petit, ut sibi licea ad ritum latinum transire; cum ex eiusdem precibus appareat eum non ex contemptu ritus orientalis catholici, quem Ecclesia agnoscit et tuetur, sed ut utilius et uberius suum ministerium in Tua dioecesi exercent, transitum ad latinum ritum desiderare, cumque de iam episcopum benevolem receptorem invenerit, Nos, vigore apostolicae potestatis, qua ex Summi Pontificis benigna concessione pollemus, facultatem Tibi facimus superscriptum sacerdotem Basilium Styśły ad ritum latinum inter sacerdotes Tibi subditos recipere, remoto periculo offensionis et scandali pro populo ritus orientalis catholici, si quod forte timendum esset.

A. Ratti
visitator apostolicus

4

Nuncjusz apostolski A. Ratti informuje o przyznaniu ks. Dionizemu Bączkowskiemu krzyża „Pro Ecclesia et Pontifice”, o co wnioskował bp. I. Dub-Dubowski.

Varsaviae, die 29 novembris 1919

Nuntiatura Apostolica Poloniae
N° 963

Excellentissime Domine,

Roma accipi iunctas litteras, quas ad Excellentiam Tuam transmitterem; quod eo libentius praesto quod laetum Tibi nuncium dare possum, transmissum nempe mihi fuisse ab Eminentissimo Cardinali Status diploma quo conceditur reverendo

presbytero Tuo Dionysio Bonczkowski⁷ ius deferendi cruce „Pro Pontifice et Ecclesia” iuxta Excellentiae Tuae petitionem: tradam venienti et quaerenti in nomine Tuo.

Spero Excellentiam Tuam bene et optime valere, obsequia mea illi exhibeo meoque illi in Domino commendo.

Addictissimus
+ A. Ratti archiepiscopus Naupactensis
nuntius apostolicus

5

Nuncjusz apostolski A. Ratti zapytuje bp. I. Dub-Dubowskiego, czy posiada jakieś informacje na temat rodziny s. Luizy Pieńkowskiej. Stwierdza, że poruszyła go książka na temat wiernych diecezji łucko-żytomierskiej oraz że przekaże informacje na jej temat papieżowi.

Wersja z niewielkimi zmianami w stosunku do wersji drukowanej w: *Achilles Ratti (1918–1921)*, t. 7, I XI 1919 – 31 I 1921, ed. S. Wilk, Acta Nuntiaturae Poloniae 57/7, Romae 2003, s. 128–129.

Varsavie, le 2 decembre 1919

Nuntiatura Apostolica Poloniae
N° 980

Excellence,

Avec les deux lettres qui me sont arrivées de Rome à votre adresse, je crois vous faire plaisir en vous transmettant aussi ce que m’écrit la religieuse Louise Pienkowska, qui de nouveau me demande des nouvelles de sa famille. Dès mon arrivée ici j’en ai intéressé monseigneur Gnatowski⁸, suivant les indications de sœur Pienkowska, mais, comme vous le voyez, sans fruit, peut-être vous allez lui écrire, en relations avec ses désirs et je serai heureux de lui faire avoir votre lettre.

C’est avec profonde émotion que j’ai lu votre „Plainte Suppliante”. Vos idées sont nobles comme votre cœur et je ne doute pas que le Saint Père s’en ferait le haut

⁷ Dionizy Bączkowski (1868–1953) – kapłan diecezji żytomierskiej, proboszcz w Berczowie, gdzie próbował przywrócić świetność tamtejszemu sanktuarium. Autor prac o charakterze formacyjnym dla duchowieństwa i młodzieży, a także pism społeczno-politycznych. Wraz ze Zdzisławem Próchnickim wydał np. broszurę: D. B[ączkowski] i Z. P[róchnicki], *Wyborca. Przewodnik obywatelsko-społeczny Polaka*, Warszawa 1930.

⁸ Jan Gnatowski (1855–1925) – pochodził z Podola, teologię studiował w Innsbrucku. W 1887 r. został wyświęcony na kapłana. W latach 1887–1890 był sekretarzem nuncjatury w Monachium. Od 1890 r. uczył w gimnazjum we Lwowie; w 1905 r. wrócił do Warszawy, gdzie pełnił funkcję rektora kościoła Ducha Świętego. Założył czasopisma „Wiara” i „Przegląd Katolicki”. Por. A. Bednarek, *Gnatowski Jan*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5, red. J. Bienkowski, Lublin 1989, k. 1159.

patrocinatore si la chose n'était pas si compliquée de difficultés politiques provenant de tous les côtés et surtout du côté de l'Entente, à ce qui semble.

Je ne sais ce que les évêques ont répondu ou vont répondre à votre „Plainte”; s'ils seront d'avis que la „Plainte” doit aller au Saint Père avec leurs signatures, je me ferai un honneur de la transmettre avec la plus cordiale participation.

Je saisis avec empressement l'occasion pour vous remercier encore une fois de votre gracieuse présence à ma consécration épiscopale, comme aussi des choses aimables que vous avez bien voulu en faire entrer dans votre éloquente supplique.

Veuillez, Excellence, agréer mes hommages et veuillez aussi prier pour moi.

+ A. Ratti archevêque de Lepante
nonce apostolique

6

Nuncjusz apostolski A. Ratti dziękuje bp. I. Dub-Dubowskiemu za list przestany z Łucka oraz za informację skierowaną do duchowieństwa i podziękowanie dla biskupów, zamieszczone w „Kurierze Warszawskim”. Pyta, czy znany jest biskupowi Aleksander Weryha-Darowski.

Varsavia, 29 IX 1920

Nuntiatura Apostolica Poloniae

Eccellenza Reverendissima,

Le sono molto obbligato della cara sua lettera 21 IX 1920 da Łuck, lieto di saperla felicemente arrivata alla prima metà del suo viaggio. La mano di Dio La protegga e La conduca per le sue vie alla maggior gloria sua ed al maggior bene delle anime.

Ho visto nel „Kurier Warszawski” la sua notificazione al clero ed i suoi ringraziamenti agli Eccellentissimi Vescovi. Non dubito che il clero risponderà pronto e generoso alla voce del suo vescovo, come non è dubbio che i vescovi saranno gradevolmente impressionati dalla gratitudine a loro pubblicamente attestata, che è anche edificazione per il pubblico.

La riverisco e saluto cordialmente, Le auguro e prego ogni bene; mi raccomando alle sue orazioni. Afettuoso come fratello in Cristo

A. Ratti arcivescovo di Lepanto
nunzio apostolico

P.S. È venuto a visitarmi il signor Alessandro de Weryha-Darowski⁹ presentandosi come nuovo cameriere d'onore di spada e cappa soprannumerario di Sua Santità. Lo conosce Vostra Eccellenza?

⁹ Aleksander Weryha-Darowski (1874–1952) – pochodził z diecezji łucko-żytomierskiej. Por. *Annuario Pontificio per l'anno 1923*, Roma 1923, s. 626.

7

Nuncjusz apostolski A. Ratti informuje bp. I. Dub-Dubowskiego o przesłaniu z Rzymu zalecenia skierowanego do biskupów polskich, aby szczególnie czuwali i zwalczali studia dotyczące spirytyzmu i teozofii.

Varsaviae, die 24 ianuarii 1921

Nuntiatura Apostolica Poloniae

N° 3848

Excellentissime Domine,

Pervenit hesterna die ad manus meas venerabilem rescriptum Eminentissimi Secretarii Sacrae Congregationis Sancti Officii datum die 24 p. currentis mensis decembris, anno 1920 sub n° autem 3/1921, quo dictus Eminentissimus nomine suo ceterorum Sacrae Congregationis Purpuratorum Patrum mihi in mandatis dare dignatus est, ut rogem Excelentissimos Ordinarios Poloniae de peculiari vigilantia et actione contra spiritica et theosophica studia, heic quoque grassantia, apographis etiam ad me transmissis decretorum, quibus eadem Sacra Congregatio dicta studia iam pridem damnavit, quorumque memoria seu notitia in clero et populo in primis excitanda et differenda sit, nec non sententia explicanda.

Commissum fidei meae officium sine mora dum adimplere studeo, Excellentiae Tuae Reverendissimae obsequia mea exhibeo meque illi in Domino commendo. Ad dictissimus

+ A. Ratti
nuntius apostolicus

8

Nuncjusz apostolski A. Ratti prosi bp. I. Dub-Dubowskiego o ewentualne wiadomości na temat gen. Aleksandra Pietrowicza Moerdera i jego córki Ireny Nazgnildiewy, o które pyta go żona generała przebywająca w Salonikach.

Varsavia, 2 maggio 1921

Nuntiatura Apostolica Poloniae

N° 4125

Eccellenza Reverendissima,

Mi domandano notizie del generale Alessandro Petrovich Moerder e della sua figlia Irene Nazgnildieva che abitavano a Kiew, Luterskaia 28 log. 4. Le notizie mi sono domandate a nome della moglie del generale, la quale circa un anno fa si trovava fuori della città di Kiew all'arrivo dei bolscevichi, dovette fuggire con molti altri e dopo penose vicende ora si trova a Salonico nella miseria, ammalata e desolata di non avere notizie dei suoi.

Forse Ella può per qualche buona occasione fare alcuna ricerca a Kiew; anch'io Gliene farei molto riconoscente. Sperandola bene ed ogni bene pregandole La riverisco e di cuore me Le raccomando.

Devotissimo
+ A. Ratti arcivescovo di Lepanto
nunzio apostolico

9

Nuncjusz apostolski A. Ratti przekazuje bp. I. Dub-Dubowskiemu do odprawienia intencji mszalne i stosowną jałmużnę.

Varsavia, 6 maggio 1921

Eccellenza Reverendissima,

Come può vedere dalla lettera del Reverendo Padre Genocchi annessa a questa mia, Ella dispone di 200 intenzioni di messe coll'elemosina di cinque lire italiane per ciascuna messa. Ella può dunque far celebrare quando e da chi crede. La somma di lire mille sta presso di me; la consegnerò alla persona da lei autorizzata; molto meglio per me se farà nuova occasione per rivederLa.

Con ogni ossequio La riverisco e me Le raccomando.

Devotissimo
A. Ratti arcivescovo di Lepanto
nunzio apostolico

10

Nuncjusz apostolski A. Ratti dziękuje za list otrzymany od bp. I. Dub-Dubowskiego z Bereźna, informując przy okazji o wezwaniu go przez papieża do Rzymu i o wyjeździe z Warszawy, aby przyjąć purpurę kardynalską i objąć archidiecezję mediołańską. Poleca się modlitwom biskupa, a także przekazuje mu pieniądze, ubrania i pościel.

Varsavia, 20 maggio 1921

Nuntiatura Apostolica Poloniae

N° 4589

Eccellenza Reverendissima,

Tengo la gradita e venerabile sua lettera da Berezno, del 5 corrente e vivamente La ringrazio delle notizie che mi dà, sebbene non siano, di gran lunga, tutte liete e consolanti.

Posso però bene, anzi devo congratularmi delle sue sante fatiche pastorali, che senza dubbio non saranno senza grande frutto; e rimane sempre la grande speranza del seminario.

Purtroppo devo rinunciare a vedere da vicino questa Sua grande e legittima speranza, perchè il giorno 1° di giugno o al più tardi il giorno 4 dovrò partire per

Roma e chissà se potrò tornare mai più in Polonia, dopo che al Santo Padre è piaciuto nominarmi arcivescovo di Milano e di promuovermi alla sacra porpora, ciò che sarà nel consistoro del giorno 13 giugno. Una cosa e l'altra mi riempie di gratitudine da mia parte, ma dell'altra parte di confusione e di timore, pensando alla indegnità e miseria mia. Una cosa e l'altra mi fa sentire più che mai il bisogno che ho dell'aiuto di buone e sante preghiere. Per questo di cuore me Le raccomando.

La vedrò ancora prima di lasciare Varsavia? Certamente mi sarebbe gratissima cosa; ma in ogni caso Ella conosce i miei sentimenti per Lei e non ho bisogno di assicurarsi che mi porto e conserverò di lei la più grata ed affettuosa memoria.

Stanno qui a Sua disposizione un poco di danaro, degli abitini e delle coperte; sarà tutto consegnato a chi si presenterà con di lei mandato scritto.

La riverisco e saluto in Domino e di nuovo, di cuore, me Le raccomando. Affettuosissimo e come fratello

+ A. Ratti
nunzio apostolico

Bibliografia

- Achilles Ratti (1918–1921)*, ed. S. Wilk, *Acta Nuntiaturae Poloniae* 57/1–7, Romae 1995–2003.
- Annuario Pontificio per l'anno 1923*, Roma 1923.
- B[ączkowski] D., P[róchnicki] Z., *Wyborca. Przewodnik obywatelsko-społeczny Polaka*, Warszawa 1930.
- Bednarek A., *Gnatowski Jan*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5, red. J. Bieńkowski, Lublin 1989, k. 1159.
- Hyjek M., *Achille Ratti – Pius XI. „Znalazłem w Polsce drugą Ojczyznę”*, Białystok 2020.
- I diari di Achille Ratti*, vol. 1, *Visitatore apostolico in Polonia (1918–1919)*, a cura di S. Pagano, G. Venditti, *Collectanea Archivi Vaticani* 93, Città del Vaticano 2013.
- I diari di Achille Ratti*, vol. 2, *Nunzio apostolico in Polonia (1919–1920)*, a cura di G. Venditti, *Collectanea Archivi Vaticani* 94, Città del Vaticano 2013.
- Jurkiewicz J., *Nuncjatura Achillea Rattiego w Polsce*, Warszawa 1953.
- Jurkiewicz J., *Watykan a Polska w okresie międzywojennym 1918–1939*, Warszawa 1958, 1960.
- Kowalów W.J., *Abp Ignacy Dub-Dubowski (1874–1953)*, „Wołanie z Wołynia” 5 (1998) nr 5, s. 37–39.
- Krajewski L., *Jego Ekscelecja Ksiądz Biskup dr Ignacy Dub-Dubowski i jego działalność*, Łuck 1924.
- Krajewski L., *Jego Ekscelecja Ksiądz Biskup dr Ignacy Dub-Dubowski i jego działalność*, w: *Listy pasterskie ks. dr. Ignacego Dub-Dubowskiego, biskupa łuckiego i żytomierskiego*, Warszawa 1927, s. 96–110.
- Krasowski K., *Biskupi katolicy II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań 1996.

- Królikowski J., *Achille Ratti (późniejszy Pius XI) w Polsce na progu niepodległości*, „Wiara, Patriotyzm i Sztuka” (2021), nr 11, s. 54–60.
- Nitecki P., *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000.
- Nunzio in una terra di frontiera. Achille Ratti, poi Pio XI in Polonia (1918–1921)*, a cura di Q. Bortolato, M. Lenart, Città del Vaticano 2017.
- Prokop K.R., *Sylwetki biskupów łuckich*, Biały Dunajec–Ostróg 2001.
- Szelchus J., *Dub-Dubowski Ignacy*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 4, red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz, Lublin 1985, k. 268.

Abstrakt

Korespondencja Achillego Rattiego, wizytatora i nuncjusza apostolskiego w Polsce, z Ignacym Dub-Dubowskim, biskupem łucko-żytomierskim, z lat 1919–1921

Achille Ratti, późniejszy papież Pius XI, cieszy się w ostatnim czasie dużym zainteresowaniem historyków. Należy on do wybitnych postaci w dziejach Kościoła, w tym także Kościoła w Polsce na progu niepodległości, gdzie przebywał najpierw jako wizytator, a potem nuncjusz apostolski (1919–1921). W niniejszym artykule opublikowano odnalezione listy, które Ratti skierował do biskupa łucko-żytomierskiego, Ignacego Dub-Dubowskiego. Dotyczą one spraw kościelnych, ponadto wyrażają również osobiste związki łączące nuncjusza z tym hierarchą. Odnaleziono je w jednym z antykwariatów rzymskich w 2005 r. Zostały napisane w języku łacińskim, francuskim i włoskim. Na ich podstawie przygotowano niniejszą edycję.

Słowa kluczowe: Achille Ratti, Ignacy Dub-Dubowski, Łuck, Żytomierz, nuncjusz, nuncjatura w Warszawie

Abstract

The Correspondence of Achille Ratti, Visitor and Apostolic Nuncio to Poland, with Bishop Ignacy Dub-Dubowski, Bishop of Łuck and Żytomierz, from 1919-1921

Achille Ratti, who later became Pope Pius XI, has recently attracted great interest among historians. He is one of the outstanding figures in the history of the Church, including the Church in Poland on the verge of independence, where he stayed first as a visitor and then as an apostolic nuncio (1919–1921). The found letters he addressed to Ignacy Dub-Dubowski, the bishop of Łuck-Zytomyr, are published here. They concern both ecclesiastical matters and express personal ties between the nuncio and this bishop. I managed to find them in one of Rome's antique shops in 2005. They are written in Latin, French and Italian. Based on these letters, this edition has been prepared.

Keywords: Achille Ratti, Ignacy Dub-Dubowski, Łuck, Żytomierz, nuncio, nunciature in Warsaw